

Avui es la seu del Museu de Medallística "Enric Giner"

L'ermita dels Sants Àngels de Nules, dita de Sant Miquel

Per Vicent Felip Sempere

ANTECEDENTS HISTÒRICS.

El dia 19 de desembre de l'any 1459, el Bisbe de Tortosa, Hot de Montcada donava autorització al Senyor de Nules, Francesc Gilabert de Centelles, per a "poder fer e construir una capella o sglesia en Nules, a la Creu, sots invocacio dels sants angels, dita de Sant Miquel"; el Senyor de Nules podria posar a la dita capella l'escut de les seus armes, com a signe de potestat, i tenir-la en condret de totes les coses necessàries per a celebrar-hi els divinals oficis (1).

La capella fou edificada als afores de la població, dins d'una extensa propietat que era coneguda com l'Hort del Senyor, la qual estava situada entre el camí Reial de Vila-reial i la sèquia Major, al costat de les eres i la Creu de Fust que es trobaven a l'inici del camí del Cabeçol. L'absis de l'ermita era orientat cap l'Orient, tal com establia la normativa de l'època al respecte, i tenia la porta principal encarada cap el camí Reial (2). Junt la capella es va construir un retret per a allotjament de l'ermità, així com un pou per a proveir d'aigua les necessitats de l'ermita i dels que hi acudien o dels vianants que per allí passaven.

Ens consta que el retaule Major de l'ermita estava dedicat a Sant Miquel, probablement pintat sobre taula, i que hi havia un retaule menor dedicat a Santa Polònia (3).

Habitualment a l'ermita tenien lloc les celebracions pròpies de les festivitats de l'Aparició de Sant Miquel, Sants Àngels, Àngel Custodi i Santa Polònia; així mateix, tots els anys, el dia de Sant Miquel, se celebraven sufragis en memòria de Serafi de Centelles, X Senyor de Nules i II Comte d'Oliva (4). Ben entrat el segle XVII s'introduí el costum d'anar en processó, el dia de Sant Miquel, des de la vila fins a l'ermita, on tenien lloc els oficis propis del dia, tornant després a la població (5).

A l'inici del segle XVII a l'ermita estaven fent-se obres d'importància, puix que el Marqués de Quirra i Senyor de Nules es va adreçar al Consell de la vila "perque la arena per a la obra de la hermita de Sant Miquel feya a venir, y que ell la faria portar ab la sua galera a sos criats o esclaus i demanava a la vila li donas huns quants chichs per a ajudar.los a carregar"; el Consell, però, va determinar que si algú de la vila volia anar a ajudar-los lliurement que anara (6).

El fet d'estar bastant apartada de les muralles de la vila féu que algun cop, en temps d'epidèmies, servira per acollir gent forana. Tal va succeir a l'octubre de l'any 1647 en què, degut al mal contagiós que hi havia a València, el Consell va acordar posar guardes als portals per tal de no deixar entrar a la vila cap foraster; el dia 29 del mateix mes, però, el Consell acordà acollir, a l'ermita de Sant Miquel, al notari

Plànol del marquesat de Nules (2ª meitat S. XVIII). A la part esquerra del ideograma que representa la vila de Nules, pot veure's la silueta de l'ermita de Sant Miquel.

La imatge del Fort sempre ha marcat el paisatge urbà del Raval de Vila-real, de Nules.

Vicent Granell, "per lo moltíssim que la vila li deu", qui fugia de la ciutat de València. El dia 1 de novembre del mateix any ens consta que es van acollir algunes persones "de molta correspondència", que havien aplegat de València fugint del mal contagiós, però sense que pogueren entrar a la vila, i el 25 de novembre del mateix any el Consell acollia a l'ermita el Governador General del Marquesat (7).

Per tal de facilitar la fundació d'un convent de carmelitans descalços a la població, el Marqués de Nules va donar l'hort que envoltava l'ermita, per tal que allí poguessen establir la fundació (8); el dia 29 de gener de l'any 1673, a les tres del de matí, tenint les portes de l'ermita i els portals de la vila tancats, en presència del Governador de Nules, de dos notaris i d'alguns veïns, cinc frares de l'orde del Carme Descalç varen prendre possessió de l'ermita. (9).

L'estada dels frares a l'ermita va durar poc, ja que el dia de Santa Teresa del mateix any, donada la situació de ruïna en què aquesta es trobava (10), es varen treslladar a una casa del raval del Portal de Vila-reial (11).

L'estat de conservació de l'ermita va aplegar a tal punt que a la visita pastoral de l'any 1698 es va manar, al clergat de la parròquia, "que en manera alguna celebren ni consentan se celebre el sacrifici de la missa en aquella, hasta tanto que no se reedifique y ponga en la decencia devida"; al dit any, l'ermita

continuava estant baix la cura d'un ermità qui, teòricament, havia d'encarregar-se de tenir-la endreçada, però que, pel que sembla, va aplegar a instal·lar el seu obrador dins de la mateixa església, ja que a dita visita es deixà constància "el que habita en la casa, que esta contigua a dicha hermita y por tiempo habitar, mando que no trabaxe en su iglesia, saque de ella y ponga los trastos en dicha casa, so pena de excomunion maior; y exortamos a los retor y clero cuiden de la execucion de este mandato" (12).

L'ermita degué ser reparada promptament donat que a la visita de l'any 1714 consta "visito dicha hermita y hallo estar bien" (13). Així mateix, als llibres racionals de la parròquia continuen els assentaments de les celebracions que tradicionalment era costum celebrar-hi.

L'ERMITA DE LA MARE DE DÉU DELS ÀNGELS I SANT MIQUEL.

A les darreries del segle XVIII l'ermita que es va fundar com dels Sants Àngels i Sant Miquel, va anar sent nombrada també com ermita de la Mare de Déu dels Àngels (14.); dit nom va anar unit, en la majoria dels documents del S. XVIII en què es fa referència a l'ermita, al del patronatge de Sant Miquel.

Ben entrada la primera meitat del S.XVIII, bé

Imatge de Sant Miquel (1756-57). Talla que presidia el retaule de l'ermita, iniciat per Francesc Vergara i rematat pel seu fill Ignasi. Destruïda al mes de juliol de 1936.

per l'estat de conservació a què havia portat el pas dels anys, o perquè el Marqués de Nules fos partidari de les noves corrents artístiques que estaven introduint-se a València, es va construir una nova ermita. El lloc escollit per al seu emplaçament foren les eres situades front l'antiga, però a l'altre costat del camí Reial de Vila-reial.

La primera pedra es va posar al maig de l'any 1752 (15) i les obres anaren a bon ritme, atés que al 1757 ja estaven acabades (16).

Al temps en què es varen iniciar les obres era marqués de Nules Joaquim Català de Valeriola, el qual va morir el dia 2 d'abril del 1754, succeint-lo el seu fill Vicent Català de Valeriola, en temps del qual es conclouren les obres de la nova ermita.

Tots dos es caracteritzaren per el gran número i qualitat de les obres que feren realitzar al seu palau de la ciutat de València, a la capella de Sant Antoni de la Seu, la qual tenien com a pròpia, i a les diferents cases i palaus que tenien a les poblacions dels seus dominis, la qual cosa va comportar que al seu servei treballaren un bon nombre de mestres d'obres, artesans i artistes cercats d'acord amb el gran prestigi que gaudien entre la societat valenciana de l'època (17).

Hom ha atribuït l'ermita de Sant Miquel a l'arquitecte Antoni Gilabert, basant-se en l'oració fúnebre

que es pronuncià a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles a la mort de l'arquitecte (18), possibilitat que no cal descartar, però no seria gens agosarat atribuir l'autoria a l'arquitecte Felip Rubio, qui als anys en què es va construir l'ermita de Sant Miquel, duia el pes de planificar i supervisar la gran majoria de les obres dels dominis del Marqués de Nules. A dita època, a la mateixa vila de Nules fou ell qui s'encarregà de projectar les reformes del palau així com les del molí de l'oli i la casa de les rendes; és lògic suposar que a ell s'encarregarà el projecte que pot ser considerat com més emblemàtic entre els que, per aquells anys, per encàrrec del Marqués, es varen portar a terme a la vila que era el Cap i donava nom al Marquesat.

Sí que tenim documentat de forma explícita un dels principals mestres d'obres que va participar en l'execució del projecte, donat que ens consta que, el dia 2 de gener de l'any 1756, es lliuraren quatre lliures, tres sous i sis diners a Bautista Pujante, "por la obra hecha en al hermita de San Miguel de Nules" (19), així com els escultors que executaren el retaule que presidia la nova ermita.

D'acord amb el seu nivell, Joaquín Català de Valeriola havia encarregat la planificació i execució del retaule a Francesc Vergara. L'any 1753, en morir l'escultor, la construcció del retaule estava a mig fer,

Malgrat el pas de guerres, sobretot la civil de 1936, en la qual més de dos terços de la població van quedar arrasats, el Fort es va mantindre en peu.

Després l'abolició dels senyorins, el Fort va passar a mans privades que el van adaptar com a vivenda i fleca.

donat que aquest s'havia ajustat en 290 lliures i es va valorar que s'havia executat treball per valor de 126 lliures (20); fou el seu fill Ignasi, l'encarregat de concloure el retaule. Als llibres de comptes del Marqués de Nules resten reflexats diversos lliuraments pel tal concepte (21).

Un cop oberta al culte, la vella ermita degué ser enderrocada, treslladant-se a la nova les tradicionals celebracions instituïdes pels senyors de Nules. Tenim constància que fins les darreries del S. XVIII l'ermita de Sant Miquel va continuar tenint un ermità que s'encarregava de tenir-la en condret (22).

La nova ermita, però, no va aplegar a estar molt més de mig segle oberta al culte. Al setembre de l'any 1811 el general Suchet, en ocupar Nules, va fortificar l'ermita, envoltant-la d'un mur, per tal que servira de caserna per a les tropes franceses que havia deixat a la vila; és per aquesta raó que a Nules l'ermita se la coneix com "el Fort".

Abans d'ocupar l'ermita, Suchet féu retirar les imatges de Sant Miquel i de la Mare de Déu del Àngels que presidien el retaule; aquestes imatges foren treslladades a l'arxiprestal el dia 4 de març de l'any 1812 (23).

La nit del 21 de març del 1812 la guerrilla del Frare atacà el Fort. Com a conseqüència de l'atac de

les tropes del guerriller de Nules varen morir un soldat francès i un guerriller (24).

La guerra de la Independència i els esdeveniments i canvis que va comportar foren claus per tal que l'ermita de Sant Miquel quedara desacralitzada per sempre més; al fet va contribuir el bisbe de Tortosa, donat que a la visita pastoral de l'any 1816, va confirmar la prohibició del seu predecessor de reedificar les ermites que no estaven en condicions, entre elles la de Sant Miquel (25). Amb el pas dels anys, l'ermita va passar a mans privades que, després d'enderrocar algunes dependències, utilitzaren la capella central per instal·lar-hi una fleca.

RECUPERACIÓ DE L'ERMITA DE SANT MIQUEL

Malgrat la forta incidència de la guerra Civil al nucli urbà de Nules, l'ermita no es va vore afectada, però el desinterés i deixadesa de poble i autoritats varen portar a que, a les darreries dels anys setanta, la Comissió Provincial de Patrimoni autoritzara l'enderrocament de l'antic edifici. Per qüestions alienes a l'interés històric-artístic de l'edifici, l'enderrocament no va aplegar a portar-se a terme.

L'enderrocament de les construccions adosades, va deixar a vistes la capella central de l'esmita, es poden veure les "llagues" del forjat que ens marquen l'altura i inclinació de la teulada de les dependències desaparegudes.

El 7 de maig de 1982, a instàncies de l'actual Cronista de la Vila, la Comissió Provincial de Patrimoni va revocar la dita llicència d'enderrocament i va iniciar els tràmits per a la protecció de l'ermita de Sant Miquel "el Fort".

En juny de l'any 1987 l'ermita de Sant Miquel "el Fort" va quedar inclosa dins del P.G.O.U. de Nules com a edifici d'interès històric-artístic i el seu entorn declarat com a zona de serveis.

En desembre de 1987 la Conselleria d'Obres Públiques, a petició de la Corporació Municipal, va atorgar una ajuda per a l'adquisició del Fort i, el 18 d'octubre del 1988, el Fort va passar a propietat del poble de Nules.

Un cop enderrocades les construccions que, al llarg dels anys, havien anat adossant-se a l'ermita, va restar dempeus la capella central que, per les seues

característiques i per l'època en què es va bastir, s'enmarca dins del barroc cosmopolita, i pot ser considerada com un clar precedent de les corrents academicistes que tant abundarien a la segona meitat del S. XVIII a l'antic Regne.

De planta circular i coberta amb cúpula de mitja taronja, a la manera de les rotondes de l'antiguitat clàssica, l'interior de la capella s'estructura amb sis segments de mur separats per pilastres corínties, que reposen en alts pedestals, adaptant-se, tant els llenços de mur com les pròpies pilastres i pedestals, al traçat de la circumferència de la planta; tots els segments del mur són exactament iguals en dimensions, menys el que afronta a la porta d'entrada; aquest té el doble d'ample que la resta, en haver suprimit la pilastra corresponent per tal de deixar lloc al retaule. En els dos llenços situats al costat d'aquest s'obrin les portes de les sagristies. Aquest cos té a la part alta cinc finestres esplendides cap l'exterior, que corresponien a les tribunes.

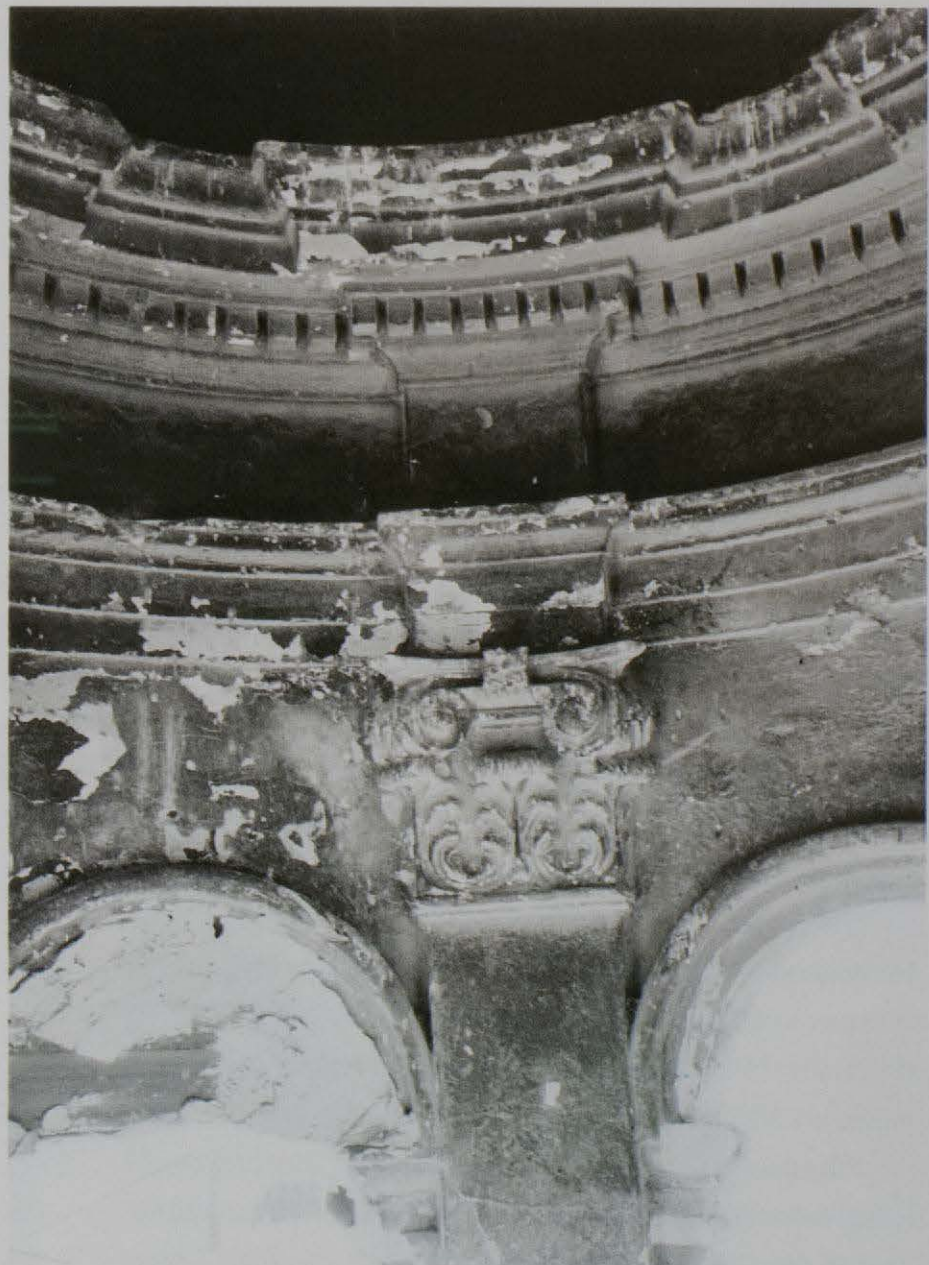
Un ample entaulament de fris llis i denticulat, que resegueix els gruixos que formen les pilastres, sosté l'anell sobre el qual s'alça la cúpula, amb set nervis que es projecten cap el cercle central en què reposa una elegant llanterna de grans dimensions. Aquesta última reproduceix a escala la capella central, ocupant el centre del cúpuli un medalló radial de decoració fitomorfa; cal remarcar que les pilastres de la llanterna descansen sobre mènsules, a mode de plaques retallades i els capitells són d'ordre compost.

Les parets exteriors de la capella, construïdes en maçoneria, formen un heptàgon de 3'85 metres de costat; l'accés a l'interior ve donat per una ampla porta, coberta amb arc carpanell, sobre pilastres dòriques que s'esplandeixen cap a l'exterior; el mateix succeeix amb les finestres de les antigues tribunes i portes dels costats on s'ubicaven les sagristies de l'ermita. Les portes de la sagristia són cobertes amb arcs escarsers, però les finestres de les tribunes mantenen l'arc escarser a la part que dona a la capella i a l'exterior es transformen en adintellatades. Tant les portes com finestres estan decorades amb esgrafiats lineals, els quals accentuen la gran sobrietat i elegància del conjunt. La gran llanterna veu potenciada la seua estructura arquitectònica exterior pels estucs policroms amb què està decorada.

El fet que la capella central de l'ermita conservara els forats que, al seu dia, rebien les bigues del cabiram de fusta de l'entramat de la coberta, així com l'excavació i localització de l'antiga cimentació del mur extern de l'ermita, va permetre que els arquitectes Francisco Grande i Ignasi Gil-Masarell, poguessen reinterpretar la volumetria de les parts desaparegudes, aplegant a una solució que, al temps

Detall de l'interior de la capella un cop trets tots els afegits. Pot comprovar-se la bona conservació de l'entaulament i pilastres originals

Detall de l'estat de l'ornamentació de la llanterna, abans de la seua restauració.

Vista general del Fort després de la seua restauració.

Vista general de la zona de la colecció permanent de medalles.

que ens dóna idea de l'aspecte exterior de l'antiga construcció, per la seua discreció i funcionalitat podem considerar modèlica. D'altra banda, el projecte ha estat completament respectuós amb els elements originals que estaven danyats, els quals s'han recuperat a la manera de l'època en què es va bastir l'ermita, com és el cas dels estucs i dels esgrafiats.

Les obres de restauració i habilitació es varen portar a terme al llarg dels anys 1992-94; en 1994 i 1995, es va crear una nova plaça amb la finalitat de dotar l'ermita d'un entorn adequat a la nova missió que anava a complir, la qual cosa va representar, per part de l'Ajuntament, l'adquisició i enderrocament de dos cases i un pati que havien quedat dempeus.

EL MUSEU DE MEDALLÍSTICA "ENRIQUE GINER"

Al moment de l'adquisició de l'ermita de Sant Miquel es va plantejar la utilitat que podia donar-se a l'antic edifici.

Feia poc que s'havien iniciat conversacions amb l'escultor Enrique Giner Canet, per tal que cedira

algunes peces al Museu d'Història de Nules.

L'actitud magnànima de l'escultor i medallista fill de Nules, que va oferir llegar al seu poble nadiu bona part de la seua obra, va fer que des del primer moment es pensara d'ubicar a l'emblemàtic edifici del Fort un museu que acollira el futur llegat.

El dia 15 d'abril de l'any 1989, al Saló de Plens de l'Ajuntament de Nules es va signar el document amb les clàusules del llegat d'Enrique Giner, pel qual aquest cedí al poble de Nules una sèrie d'escultures representatives de la seua obra, els útils de treball, una col·lecció de dibuixos i apunts, la correspondència professional, així com la pràctica totalitat dels models de les medalles que al llarg de la seua vida havia creat.

El dia 10 de juny de l'any 1995 fou inaugurat el nou museu.

El museu s'estructura en tres espais expositius: la antiga capella central de l'ermita; espai nou creat al lloc que antigament ocupava el deambulatori alt, i la plaça tancada que envolta l'ermita.

A la capella central hi ha exposades una mostra de les escultures que al llarg de la seua vida crea l'escultor de Nules, entre elles cal remarcar: "el escultor, su obra y la modelo" - creada l'any 1933- i "pelicano"

realitzada per Giner a l'any 1926 quan residia a Madrid on havia anat a ampliar estudis a l'Acadèmia de "San Fernando". Altres obres significatives exposades a la sala central són "Fortitudo i Temperantia", any 1923; "Galgo", any 1934; retrat de "Soledad Giner", any 1966; "Sant Joan de la Séquia Reial del Xúquer", any 1951, i "la Ofrenda", any 1960, alt relleu per al banc de l'altar de la nova basílica dels Desamparats que s'havia projectat construir al solar de l'almoïna de València.

L'espai nou acull una mostra de dibuixos de Giner, dissenys de les medalles, plaques models per a medalles i una bona mostra de les medalles de Giner, amb una cronologia que va des de l'any 1923 al 1982; en aquest espai es troben els relleus "Ave Maris Estella", "San Lluç" i "Jaume I", així mateix hi ha tres vitrines que acullen una mostra represen-

tativa de la medallística que va des del segle XVIII fins els nostres dies.

A la plaça tancada que envolta el Fort hi ha una sèrie d'escultures i relleus, obra d'escultors relacionats amb Giner, com Carmelo Vicent, Octavi Vicent, Esteve Edo, Manuel Silvestre, Pepe Gonzalbo, entre les quals cal remarcar les obres "Alegoria a la Música Profana y a la Música Religiosa", "Aguadoras", i "Niña leyendo", guanyadores de la medalla nacional d'escultura als anys 1948, 1954 i 1968, respectivament. Al febrer de l'any 1998 la Diputació Provincial va donar al museu les escultures "Séneca", de Francesc Viciano, "Fauno" de J. Bt. Adsuara, i "Aiguadora", de T. Colon, així com el relleu "Alegoria a la Aviación Civil", de J.B Adsuara, amb el qual possibilita la presència d'una bona mostra de l'escultura castellonenca de finals del S. XIX a mitjans del S. XX.

Les visites d'escolars són freqüents al Museu de Medallística.

Medalla per a premi de l'escola de BB.AA. de Sant Carles, de Valencia. E. Giner.

Medalla de la Victoria. E. Giner.

NOTES:

1.- Archivo Histórico Nacional: Osuna, Leg. 579/1; Arxiu Diputació de València: Duquesa de Almodovar, e.2.5, caja 3.

2.- A.H.Nu.: Capatró de Peites de la vila de Nules, any 1682, f. 166 vº.

3.- Arxiu de la Catedral de Tortosa: Visites Pastoral, any 1569; en la visita pastoral que va tenir lloc el primer de maig de l'any 1569 es deixà constància "visita la hermita de Sant Miquel, en la qual y ha un altar sots invocació de Sant Miquel; mana al Balle de la present vila que fasa un cobrialtar de guadamacil y unes stovalles bones y fassa pintar algunes parts del retaule que estan desfetes, dins sis mesos, sots pena de v. ls.; visita lo altar de Santa Polonia y mana a dit Balle que fasa fer un cobrialtar y un davantaltar, y que fasa fer un retaule, a pena de v ls., dins mig any, o que lleve dit altar y retaule, perque lo que y es esta

molt feo; item sots dita pena que fasa un poal al pou y adobe la campana, dins dit temps; item que fassa posar una porta, que esta feta per a un retret y cel.la de l'hermita, y en dita cel.la, dins dit temps y sots dita pena".

4.- A.P.N.: Racionals, segles XVI i XVII. Serafí de Centelles era fill de Francesc Gilabert, Senyor de Nules i primer Comte d'Oliva a qui es va concedir el permís per construir l'església de Sant Miquel. No hem pogut esbrinar per quin motiu el sufragis, que tenim constància, se celebraven a l'ermita estaven dedicats exclusivament a Serafí; des de la data en què es concedí el permís per tal de construir l'església fins a la mort de Francesc Gilabert varen transcórrer vint anys, temps més que suficient per tal que les obres, d'acord amb el status dels senyors de Nules, estigueren més que acabades; probablement la celebració de dits sufragis corresponia, simplement, a alguna deixa del Senyor de Nules al qual estaven dedicats.

- 5.- A.P.N.: Racional, 1646, 29-IX-1646.
 6.- A.H.Nu.: M.C.V.N., 1592-1618, 29-I-1617.
 7.- A.H.Nu.: M.C.V.N., 1633-1662, 29-X-1647, 25-XI-1647.
 8.- A.P.N.: Llibre Verd, fol. 4 vº.
 9.- A.P.N.: Llibre Verd, fol 7 rº
- 10.- Ben significativa al respecte és l'anotació que el cronista del Llibre Verd del Convent deixa al respecte d'on havien fet custodiar el Santíssim en temps de pluges: "la hermita estava tan derruida que nos vimos obligados a dar albergue a tanta Magestad devajo de una escalera que sola estava libre de agua"; A.P.Nu.: Llibre Verd, fol 8 rº.
- 11.- A.P.N.: Llibre Verd, fol 9 vº.
- 12.- A.C.T.: Visites Pastorals, 1698, 20-VI-1698. És molt probable que l'ermità fóra "Lluís lo fuster", el mateix que ja ho era a l'any 1685, i que haguera instal·lat algun menut obrador propi de l'ofici dins l'ermita; A.P.Nu.: Racional, any 1685, 2-VIII-1685.
- 13.- A.C.T.: Visites Pastorals, 1714, 22-X-1714.
- 14.- A.C.T.: Visites Pastorals, 1698, 20-VI-1698.

15.- A.D.V.: Duquesa de Almodovar, e.1.1, libro 10, fol. 270 rº.

16.- A.C.T.: Visites Pastorals, 1757, 5-VI-1757. Segons mossen Trinitari: "el día 9 de abril (sábado de Gloria), terminada la ermita de Nuestra Señora de los Angeles y San Miguel, fue solemnemente bendecida; y el martes 12, tercer día de Pascua se bendijeron las dos hermosísimas ymágenes y colocadas en sus altares se canto una Misa solemne con assistencia de todo el reverendo Clero y Comunidad de Padres carmelitas. Los Marqueses repartieron esplendidas limosnas a todos los pobres"; Mariner Gimeno, T.: "Sencilla narración histórica de los hijos de la villa de Nules (Castellón) a su Excelsa Patrona la Santísima Virgen de la Soledad", (treball mecanografiat), Nules 1933, fol. 25; Torres Miralles, J.: Nules su parroquia arci-prestal, València, 1994, p.: 176.

17.- Al llibres de comptabilitat de la casa del Marqués de Nules, conservats a l'Arxiu de la Diputació de València, podem trobar els asentaments en què consta que per als Marquesos de Nules treballaren arquitectes

Plaqueta model per a la medalla dels focs de la Mediterrània, a Barcelona. E. Giner. 1955.

Museu de Medallística "Enric Giner". Grup escultòric de "Aguadoras" de Octavio Vicent, amb el qual va guanyar la medalla nacional d'escultura, l'any 1948.

tes com Felipe Rubio i Antoni Gilabert; mestres d'obres com Martín Sans, Josep Palop, Pasqual Llopis, Pedro Laviaga, Gregorio Beixer, Francisco Serrano; mestres canters com Bautista i Joseph Pons; escultors com Francesc i Ignasi Vergara; pintors com Josep Vergara; doradors com Francisco Lores, i tota una colla d'artesans i oficials, la missió dels quals era donar l'aparença del prestigi d'una de les famílies més il·lustrades de la noblesa valenciana del segon terç del segle XVIII.

18.- Aldana Nacher, S.: Antonio Gilabert, un arquitecto neoclásico, València, 1955.

19.- A.D.V.: Duquesa de Almodovar, e.3.3, libro 21. Bautista Pujante pertanyia a una família de mestres d'obres que des de les darreries del segle XVII participen en les principals obres que es porten a terme a la vila de Nules, entre elles el Convent de frares carmelitans; del mateix Bautista Pujante tenim documentat que participà en la planificació

de la capella de Sant Josep del dit convent, així com a la construcció del convent de monges carmelites descalces, que aleshores es construïa al raval de València i no seria gens agosarat aventurar que també va prendre part en les obres de construcció de la capella de la Sang, construïda pels mateixos anys a la vila.

20.- Pingarrón Seco, F.: Nuevas referencias documentales sobre al vida y obra de Francisco Vergara el Mayor (1681-1753) y su familia, Archivo de Arte Valenciano, año LXIII, València, 1982, p. 57 i p. 62.

21.- A.D.V.: Duquesa de Almodovar, e.3.3, libro 21.

22.- A.P.N.: Racional, 1764, 2-I-1964; Racional, 1773, 5-IX-1773.

23.- Mariner Gimeno, T.: Op. cit., ff. 43-44; Torres Miralles, J.: Op. cit., p.: 176.

24.- A.P.N.: Finados, 1794-1815, f. 246 v.

25.- A.C.T.: Visites Pastorals, 1816, 25-11-1816.

Medalla oficial de la vila Nules. E. Giner.